

ZÁRÓBESZÁMOLÓ
SZOCIÁLIS ÉS SZOLIDÁRIS GAZDASÁG A POSZT-SZOCIALISTA
PERIFÉRIÁKON (OTKA K 112928)

A kutatás személyi és pénzügyi háttere

Az eredetileg 3 éves OTKA (K 112928) kutatás 2014. szeptember 1-én indult Dr. G. Fekete Éva Professor Asszony vezetésével a Szociális és szolidáris gazdaság a poszt-szocialista perifériákon címmel. Professor Asszony súlyos betegsége és 2017 tavaszán bekövetkezett halála miatt már nem élhette meg a kutatás eredményeinek összegzését és e kötet kiadását. A témavezetést Dr. Nagy Zoltán intézetigazgató vette át és egy év hosszabbítással 2018. augusztus 31-én zárult a program.

A kutatásban az alábbi Miskolci Egyetemi kollégák vettek részt:

- G.Fekete Éva Csc. egyetemi tanár, kutatásvezető
- Nagy Zoltán Ph.D. egyetemi docens, kutatásvezető
- Dabasi-Halász Zsuzsanna Ph.D. egyetemi docens, senior kutató
- Kuttor Dániel Ph.D. egyetemi docens, senior kutató
- Lipták Katalin Ph.D. egyetemi docens, kutató
- Siposné Nándori Eszter Ph.D. adjunktus, kutató
- Réthi Gábor Ph.D. adjunktus, kutató
- Hubai László tudományos segédmunkatárs, az OTKA keretre felvett fiatal kutató
- Kiss Julianna tudományos segédmunkatárs, az OTKA keretre felvett fiatal kutató
- Vizkeleti Anna tudományos segédmunkatárs, az OTKA keretre felvett fiatal kutató

A kutatás során a megítélt 20.933.000 Ft támogatásból kimutatásaink szerint a projekt során 2.493.687 Ft nem került felhasználásra. Ennek több összetevője van. Egyrészt a napidíj soron tapasztalható alulköltés az egyetemi szabályzatok és elszámolások anomáliái miatt következett be, és ehhez kapcsolódóan a járulékok összege is csökkent. A 3.3 soron az Egyéb költségek között 1.188.712 Ft maradvány keletkezett. A különbség oka a megrendezett workshop egyes részei elszámolásának elmaradása. A rendezvény előkészítésének szakaszában hatalmasodott el a betegség a témavezetőn, G. Fekete Éva Professor Asszonyon, így egyes szerződések megkötése, kifizetése elmaradt, a rendezvényt pedig nem szerettük volna lemondani. Így a workshop rendezésének egyes részeit saját forrásból finanszíroztuk. A 3.1 soron érzékelhető 198.521 Ft. eltérés (a Külföldi utazás, külföldi konferencián való részvétel dologi kiadásai) fő oka, hogy ezen a soron a 2017-es maradványérték az egyik kimutatásban másképp szerepelt, és a konferenciák költségeit alulbecsültem. A milánói konferencia szállásköltségei magasabbak lettek a vártnál, mert abban a külvárosi szállodában tudtunk szállást foglalni, ahol a konferenciát megrendezték.

A szolidáris- és szociális gazdaság térbeli sajátosságai

A szociális és szolidáris gazdaságot (továbbiakban SSG) eredeti formájában a XIX. században a modern tőkés piacgazdaság „társadalmi vaksága”, a szegénység növekedése hívta életre (Moulaert-Ailenei, 2005; Csoba, 2007). A XXI. századra a munkanélküliség, a környezetszennyezés, az élelmiszerbiztonság, az energiaforrások kimerülése, a klímaváltozás, az urbanizációs problémák, a szegénység, a migráció felerősödése a Föld bármely pontján megkerülhetetlen és egyben a hagyományos tőkés gazdasági struktúrák keretei között szinte kezelhetetlen problémát jelentenek. Az alternatív megoldások között a szakirodalomban az 1990-es évektől egyre erősebbé válik a SSG koncepciója (Allard et al., 2008).

A szolidáris és szociális gazdaság igyekszik a profitszerzés primátusát letörni és a gazdaságot a társadalomba visszahelyezni. Bár a fogalmak értelmezése körül ma is számtalan vita dúl, a mélyebb tartalommal bíró szolidáris gazdaság a társadalmi felelősségérzet és a közösségi érdekek előtérbe helyezését, a nem anyagi természetű dolgok felértékelődését foglalja magába. Alapértékei a szolidaritás, a méltányosság és a párbeszéd (Birkhölzer, 2000). A szolidáris gazdaságot gyakorta tekintik a kapitalista fejlődés alternatívájának, egy lehetséges új fejlődési modellnek is (Neamten, 2002). Ezzel függhet össze, hogy míg Dél-Amerika vagy Ázsia fejlődő országaiban inkább ezt a terminológiát használják, Európában inkább a szociális gazdaság koncepciója az elterjedtebb. A szociális gazdaság a piacgazdaság keretei között, de non-profit alapon működő társadalmi vállalkozások tevékenységét foglalja magába (Monzón-Chaves, 2008).

A társadalmi vállalkozások, mint a SSG alapegységei, vállalkozási formájuk szerint rendkívül széles palettán mozognak. Jellemzően a szövetkezeteket, egyesületeket, alapítványokat, kölcsönösségre épülő szervezeteket sorolják a társadalmi vállalkozások sorába (Galliano, 2003), de céljai, tevékenysége szerint más jogi formába tartozók is tartozhatnak ebbe a körbe. A volt szocialista országok SSG szektoráról eddig csak keveset tudunk. Az elérhető információk bázisán néhány általános trendet sikerült kiemelni, de átfogó elemzés még egyáltalán nem történt, így nem került sor a poszt-szocialista sajátosságok és a területi fejlettség szerinti belső különbségek feltárására sem.

Az SSG szektor gazdasági és társadalmi jelentőségének értékelését nagy mértékben nehezíti, hogy ezek a kezdeményezések gyakran nem is formalizáltak, rejtve maradnak, vagy más-más szakpolitikához kapcsolódva jelennek meg. Az összehangoltság hiánya gyakran párhuzamosságokat szül, mely megnehezíti a multiplikátor hatások felerősödését. Történtek ugyan már kezdeményezések az előnyök mérésére (Kangayi et al., 2008; Bouchardm, 2010), de kiforrott módszertannal a társadalmi vállalkozások tágabb értelemben vett, a társadalmi előnyöket és a társadalmi innovációt is beszámító gazdaságosságának mérésével nem rendelkezünk.

A kutatást a következő kérdések megfogalmazása ösztönözte:

1. Milyen fejlettségű területeken érzékelhető az SSG előretörése a centrum országokban? Hol válik jellemzővé a folyamat? Inkább a fejlett térségekben, vagy a perifériákon? A szociális és szolidáris gazdaság erősödése, erősítése jelenthet-e reális esélyt a perifériák fejlődésére?
2. Kimutatható-e a volt szocialista országokban a szociális és szolidáris gazdaság erősödése? Milyen különbségek vannak ezen országok között?
3. Használható-e az elméletben felállított módszer a gyakorlatban? A térben változó elemek mennyiben és hogyan befolyásolják az SSG társadalmi hasznait?

A kutatás kiinduló állításai

A kutatásban a fenti kérdéseken túl az alábbi kiinduló állításokat feltételeztük:

1. A szociális és szolidáris gazdaság Magyarországon a jelenleg tapasztaltnál sokkal nagyobb szerepet tud betölteni a perifériák fejlődésében és ennek módjai a nemzetközi példákból, elemzésekből kirajzolódnak.
2. Az államszocialista örökségnek jelentős szerepe van abban, hogy a poszt-szocialista országokban, így Magyarországon is, különösen annak vidéki perifériáin az SSG szektor fejletlen.
3. A szociális és szolidáris gazdasági szektor alappilléreiként szereplő társadalmi vállalkozások pénzügyi eredményességen túlmutató társadalmi hasznai és a társadalmi innovációk szerepei mérhetők.

A kutatás módszere

A kutatási kérdésekre és a kiinduló állításokra az alábbi kutatási feladatokkal adtunk választ:

1. A fejlett országok szakirodalmának áttanulmányozását követően összeállítunk egy annotált bibliográfiát, majd kiválasztottunk, lefordítottunk több releváns, a kelet-európai folyamatok megértése szempontjából meghatározó tanulmányt.
2. A poszt-szocialista országok sajátosságainak feltárásához Magyarországgal együtt összesen öt országot választottunk ki, ezek: Csehország, Lengyelország, Litvánia és Szlovénia. A négy külföldi országban a szolidáris és szociális gazdaságra vonatkozó szakirodalom, szakértők és programok összegyűjtését követően ún. ország-tanulmányokat állítottunk össze. A magyarországi helyzetet több szempontból is elemeztük és tanulmányok formájában feldolgoztuk.
3. A vizsgált országokban leginkább jellemzőnek tartott sajátosságok megvitatása céljából a konzultációk és konferenciák során személyesen is megismert külföldi kutatókat felkértük, hogy angol nyelvű tanulmányokban rögzítsék a kutatási eredményeiket.
4. A magyarországi társadalmi vállalkozások közül 12 szervezetben az összeállított kérdőívek segítségével felderítettük a környezeti, szervezeti és teljesítmény jellemzőket. A feldolgozást követően az eredményeket a megkérdezett szervezetek képviselőivel, hazai kutatóival és civil szervezeteivel (kb. 40 fő) egy workshop keretében megvittuk.
5. Az egyes feladatok során keletkezett és partnereinktől összegyűjtött tanulmányokból az Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek folyóirat 14. évfolyam 1. számát 2017. évben kiadtuk, valamint a teljes kutatás eredményeit tartalmazó könyvet elkészítettük.

A kutatás eredményei

Kutatásunkban egy feltörekvő, társadalmi és környezeti szempontból különösen fontos gazdasági szektor, a szociális és szolidáris szektor és a társadalmi vállalkozások adott ország-csoportra jellemző sajátosságait úttörő módon kívántuk feltárni a vizsgálatba bevont elsődleges és másodlagos információk alapján. Ebben a témában megítélésünk szerint nagy összegű jellegű művek még alig születtek, az elméletalkotás esettanulmányok értékeléséből építkeznek. A mi kutatásunk is ezt a rendszert követi, különböző ország-típusokra jellemző esettanulmányokból és a szisztematikus adatgyűjtéssel a poszt-szocialista országokra megrajzolható helyzetképekből kíván az elméletbe szintetizálható következtetéseket levonni és ezzel az európai képet kiegészíteni. Gyakorlati eredményként a kutatás a szociális és szolidáris gazdasági szektor, azon belül a társadalmi vállalkozások fejlesztéséhez, a fejlesztési feladatoknak a foglalkoztatáspolitikába, gazdaságpolitikába, szociálpolitikába, vidékfejlesztésbe való beépítéséhez új szakmai háttérrel.

1. Tanulmányutak

Az országtanulmányok elkészítése előtt terepkutatást és tanulmányutat szerveztünk a vizsgálatra kijelölt országokba. Felmértük a szolidáris szektor jelenlétét, a társadalmi vállalkozásokat és interjúkat készítettünk a társadalmi vállalkozókkal és szakértőkkel.

- Szlovénia, 2016.08.28-08.31. (résztvevő kutató: Dabasi-Halász Zsuzsanna, Lipták Katalin)
- Lengyelország, 2016.09.05-09.09. (résztvevő kutató: Hubai László, Kiss Julianna)
- Csehország, 2016.10.19-10.22. (résztvevő kutató: Kuttor Dániel)
- Litvánia, 2016.10.30-11.04. (résztvevő kutató: Dabasi-Halász Zsuzsanna)

2. Nemzetközi workshop megrendezése

2017. április 19-21. között megrendezésre került a szociális és szolidáris gazdaság, társadalmi vállalkozások közép- és kelet-európai helyzetéről szóló nemzetközi szakmai fórum Miskolcon. A két napos esemény során az OTKA kutatás kérdéseinek megvitatása mellett a kapcsolódó európai uniós fejlesztésekről, a hazai eredményekről, a cseh, lengyel, litván és magyar tapasztalatokról hallhattak a résztvevők. Emellett egy tanulmányút keretében a miskolci Szimbiózis Alapítvány Baráthegyi Majorságába is ellátogathattak a résztvevők.

A workshop 8 ország 13 intézményéből több mint két tucat szakértő részvételével zajlott. A magyar intézmények képviseletében az egyetemi kutatók – ME, BCE, ELTE – mellett az IFKA Iparfejlesztési Közhasznú Nonprofit Kft., az Országos Foglalkoztatási Közhasznú Nonprofit Kft., a Pangea Petény Tanácsadó Kft., valamint a Regionális Civil Központ Alapítvány munkatársai vettek részt. A kutatók szándéka szerint az intenzív együttműködés, a tapasztalatok cseréje hozzájárul a nonprofit szektor, a civil szféra, a szociális gazdaság és társadalmi vállalkozások fejlődéséhez, amely tovább erősítheti a gazdasági-társadalmi fejlődést városunkban, régióinkban.

3. Folyóirat megjelenése

Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek c. folyóirat 2017/1. száma megjelent OTKA forrásból finanszírozva, melynek központi témája a társadalmi vállalkozások volt. A teljes lapszám letölthető a folyóirat weboldaláról:

<http://www.strategiaifuzetek.hu/files/85/Strategiai%20fuzetek%202017-1.pdf>

4. Könyv megjelenése

Az OTKA kutatás eredményeit egy 388 oldalas könyvben jelentettük meg (G Fekete Éva, Nagy Zoltán, Lipták Katalin, Kiss Julianna (szerk.) (2018): Szociális és szolidáris gazdaság a poszt-szocialista perifériákon, Miskolc: Bíbor Kiadó. ISBN 978-963-358-161-2). A könyv négy fő fejezetből áll, az első fejezetben a szociális és szolidáris gazdaság (SSG) elméleti hátterének gerincét adó szócikkek fordításai szerepelnek, áttekintést adnak a Magyarországon még új téma nemzetközi eredményeiről, aktuális kérdéseiről és a perifériák fejlődésében játszott perspektíváiról. A második fejezetben olyan magyar nyelvű tanulmányok szerepelnek, amelyet az OTKA „kutató csoportjának” tagjai készítettek el, itt szerepel többek között a mérési módszertan, amely segít láthatóvá tenni azokat társadalmi innovációkat, amelyek társadalmi vállalkozás formájában is testet ölthetnek. Ennek a fejezetnek a lektorálását Pataki György PhD, a Budapesti Corvinus Egyetem docense végezte, akinek megjegyzései, javaslatai beépültek az elkészült tanulmányokba. A harmadik fejezetben a terepkutatás eredményeit összegző országtanulmányok, amelyek új ismereteket adnak a poszt-szocialista sajátosságok értelmezéséhez és végül a felkért külföldi kutatók és szakértők angol nyelvű tanulmányai olvashatók. A könyv letölthető:

http://nemzetkozi-gazdalkodas.hu/files/13250/OTKA_k%C3%B6nyv.pdf

5. Publikációk és konferencia részvételek

A támogatási időszak alatt összesen 15 hazai és nemzetközi konferencia előadás valamint, publikáció született és a teljes kutatást összefoglaló szakkönyv. A könyv nem a konferencia előadásokból készült cikket tartalmazza, hanem kutatóink új és máshol nem közölt tudományos munkáit a teljes kutatási időszakra vonatkozóan. A részletes közleménylistát az online felületre feltöltöttük.

Hazai konferencia előadás: 4 db

Nemzetközi konferencia előadás: 6 db (helyszínek: Helsinki, Piacenza, Glasgow, Louvain-la-Neuve, Stúrovo, Milánó)

Szakcikk: 5 db
Könyv: 1 db

Miskolc, 2018. szeptember 25.

Dr. Nagy Zoltán
kutatásvezető

Irodalomjegyzék

- Allard, J. – Davidson, C. – Matthaedi, J. (2008): *Solidarity Economy: Building Alternatives for People and Planet*. US Solidarity Economy Network, Amherst MA.
- Birkhölzer, K. (2000): *A szociális vállalkozások szektora Nyugat-Európában*. In: *Szomszédsági gazdaságfejlesztés Közösségfejlesztők Egyesülete*, Budapest pp. 40-45.
- Bouchard, M. J. (2010): *The worth of the social economy : an international perspective*. New York : Lang, *Économie sociale & économie publique*, no. 2 268 p.
- Csoba J. (2007): *A szociális gazdaságot életre hívó folyamatok* In: *Szociális gazdaság kézikönyv* (eds: Csoba-Frey-G.Fekete-Lévai-Soltész) OFA ROP Hálózat, Budapest pp. 7-18.
- Galliano, R. (2003): *Social economy, entrepreneurship and local development*. <http://www.oecd.org/dataoecd/21/55/17017950.pdf>
- Kangayi, C. - Olfert, M.R. - Partridge, M. (2008): *Measuring and Mapping the Impact of Social Economy Enterprises: The Role of Co-ops in Community Population Growth : Research Report Prepared for the Co-operatives Secretariat*. University of Saskatchewan, Centre for the Study of Co-operatives, 37 p.
- Monzón, J.L. – Chaves, R. (2008): *The European Social Economy: Concept and Dimensions of the Third Sector*. *Annals of Public and Cooperative Economics* 79. 3-4. 549-577.
- Moulaert, F. – Ailenei, O. (2005): *Social economy, third sector and solidarity relations: A conceptuel synthesesys from history to present*. *Urban Studies*. Vol. 42. 11. October 2037-2054.
- Neamtan, N. (2002): *The Social and Solidarity Economy: Towards an 'Alternative' Globalisation*. In *Preparation for the Symposium Citizenship and Globalization: Exploring Participation and Democracy in a Global Context* The Carold Institute for the Advancement of Citizenship in Social Change Langara College, Vancouver, June 14-16.